

Кормич А. І.

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри теорії держави і права, кандидат історичних наук, доцент*

ПРАВО І СПРАВЕДЛИВІСТЬ: СПІВВІДНОШЕННЯ КАТЕГОРІЙ У ПРАЦЯХ ТЕОРЕТИКІВ ХХ СТОЛІТТЯ

Співвідношення понять «природне право» і «справедливість» можна проаналізувати в рамках підходу, висунутого неокантіанцями у ХХ столітті, коли природне право було проголошене початком справедливості, а вимога справедливості та пристосування права до цінностей існуючого суспільства стала розглядатись як внутрішньо властива нормі права.

На цих засадах утвердилась, зокрема, концепція природного права з історично мінливим змістом, у якої з'явилося чимало прихильників, що запропонували розуміння норм права та цілей права, які відрізнялись від трактовок в рамках позитивного права.

Одним з цих авторів є англійський правознавець Лон Фуллер, який характеризував норму права як субстанційну і, водночас, як інструментальну. В його баченні, норма містить в собі розумово досяжну ціль, виступаючи в такий спосіб цінністю. І, разом з тим, вона вказує на способи досягнення даної цілі.

Нормативне упорядкування людських взаємовідносин, на думку Фуллера, відбувається в рамках імпліцитного (уявного), або експліцитного (створеного) права. Перше реалізується через звичай, друге – через точні правила за договором, статусом. В сукупності сполучається суще і належне, створюючи цілеположне право, що надає праву і всій правовій системі властивість ціннісної системи.

Правова норма, поєднуючи належні цілі та належні засоби, за визначенням цього теоретика, виступає як моральна цінність. І мораль набуває в природно-правовій концепції Фуллера конкретного характеру, будучи поєднаною з розумністю і справедливістю.

В роботах Рональда Дворкіна право в цілому має оцінюватись як з позицій інструментального значення, так і в аспекті морального виміру з погляду справедливості. Тобто, критерій справедливості цей автор розповсюджує і на природне, і на позитивне право.

Джон Роулс запропонував свою природно-правову концепцію, що базувалась на ідеях «розподіляючої справедливості» Аристотеля. Цей розподіл має бути справедливим. В основі його повинні лежати такі принципи, як: однакова міра основних прав і свобод для кожної людини і рівні можливості їх використання. Справедливість він асоціює з правильністю, сумлінністю, неупередженістю, які досягаються за допомогою правових норм, що відповідають принципу правління справедливого закону. Особлива функція в забезпеченні «процесуальної справедливості» відведена

конституції. Вона підсилюється законами, що в сукупності і створюють справедливий і стійкий порядок.

В роботах Джона Фенніса природно-правова концепція тлумачиться як така, що спрямована на реалізацію сенсу людського існування, в якості якого виступає досягнення основних благ та цінностей життя людини. Всі ці блага повинні розподілятися справедливо, в єдності і координації зусиль людей. Але Фенніс вважає більш результативними для впровадження даної мети дії влади та інструментарій позитивного права. Тому вимагає від позитивного права здатності забезпечити справедливість. Саме справедливість, на думку автора, надає авторитет позитивному праву, за допомогою якого реалізується суспільне благо.

При цьому автор чітко окреслює умови, за яких право не повинно стати несправедливим. Гарантією від такої зміни змісту права мають бути формальні вимоги до закону, яких слід обов'язково дотримуватись. До таких вимог належать, зокрема, такі: закон не повинен мати зворотної сили, він має бути офіційно схваленим, бути чітким у вимогах, виконуваним процедурно та відносно стабільним. Всі підзаконні акти повинні відповідати закону. А норми права повинні застосовуватись виключно при належному дотриманні законних процедур. За таких умов право буде справедливим.

У працях Артура Кауфмана на різних етапах творчості пріоритет надавався то природному, то позитивному праву щодо впровадження принципу справедливості. Виходячи з тези про право як історично мінливий феномен, він спочатку наголошував на природно-правовому сприйнятті права поза позитивними правовими принципами. Але потім оголосив про «безплідність природно-правових вчень», звернувся до позитивного права, до юридичної герменевтики, особливої уваги надаючи судовій практиці, яка, на його думку, здатна навіть уточнювати процесуальні правила, виходячи зі змісту конкретної ситуації.

Таким чином, можна сказати про те, що у XX столітті, на етапі відродженого природного права увага багатьох теоретиків була сконцентрована на розбіжностях природного і позитивного права та на питаннях їх співвідношення з поняттям справедливості, яке мало визначати зміст, сенс використання права, правових норм для вирішення питань державного і суспільного будівництва та розвитку, упорядкування суспільних відносин.

Слід сказати, що теоретичне обґрунтування пов'язаності категорій «право» та «справедливість» на цьому історичному етапі набували принципового значення. Адже йшлося про століття, в якому людство пережило дві світові війни, низку революцій, існування тоталітарних режимів, коли попирались будь-які людські права, включно право на життя. Коли така цінність, як справедливість, фактично не існувала. І за таких умов пов'язати внутрішнім змістом категорії права і справедливості означало

нове прочитання і теорії, і практики розвитку та регулювання суспільних відносин. В поглядах теоретиків цього періоду були узгоджені підходи, які базувались на нормативно об'єктивних засадах та на суб'єктивних факторах.

Право в такому сенсі спроможне забезпечувати, до певної міри, консенсус в людських відносинах, стабілізувати правову систему.

Міма І. В.

Криворізький факультет

Національного університету «Одеська юридична академія»,

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін, кандидат юридичних наук

ТЛУМАЧЕННЯ РЕЛІГІЙНИХ НОРМ: ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ

Процес тлумачення релігійних норм є важливим елементом як застосування релігійних приписів, так і реалізації релігійних норм взагалі, адже результатом тлумачення релігійних норм є: 1) з'ясування змісту правил релігійної поведінки, що містяться у релігійних приписах; 2) індивідуалізація таких правил релігійної поведінки стосовно конкретних віруючих та релігійних відносин. Більшість досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних вчених: С. Васьковського, Ю. Власова, С. Зівса, С. Кечек'яна, М. Марченко, П. Недбайла, П. Рабіновича, Р. Ромашова, І. Сліденко, Ю. Тодика, В. Хропанюка та інших не містять змістовних положень щодо визначення поняття та змісту тлумачення релігійних норм як регуляторів суспільних відносин. Це зумовлено тим, що Україна належить до романо-германської правової сім'ї і основна увага дослідників приділяється аналізу з'ясування та розкриття змісту, процесу, способів та видів тлумачення правових норм у сфері соціально-правового регулювання суспільних відносин. Тому, є доречним визначити та проаналізувати поняття та зміст тлумачення релігійних норм, що сприятиме поглибленому вивченню соціально-правового регулювання суспільних відносин у сфері реалізації релігійних норм суб'єктами релігійних відносин та визначенню напрямів ефективного релігійно-нормативного регулювання релігійних відносин.

Тлумаченню підлягають суто релігійні норми, а не релігійне право в цілому чи конкретні релігійно-нормативні акти або інші джерела релігійного права. Релігійні норми не завжди знаходять повне відображення у тексті відповідного джерела релігійного права. Процес тлумачення релігійних норм містить в собі з'ясування та роз'яснення змісту релігійних норм (Власов Ю. Л. Проблеми тлумачення норм права : автореф. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / Ю. Л. Власов. – К., 2000. – С:7). Під з'ясуванням змісту релігійних норм необхідно розуміти виявлення їх сутності, а під роз'ясненням – передачу інформації про зміст (сутність) релігійних норм суб'єктам релігійних відносин. Зміст